

L'Església de Sant Jaume de Tortosa. Documents sobre la “promoció artística” del municipi a la Baixa Edat Mitjana*

Jacobo Vidal Franquet
Universitat de Barcelona

RESUM

Anàlisi i edició de documents referents a la col·laboració del municipi de Tortosa en la construcció –i altres qüestions relacionades amb la història de l'art- de l'església de Sant Jaume a la Baixa Edat Mitjana.

RESUMEN

Análisis y edición de documentos referentes a la colaboración del municipio de Tortosa en la construcción –y otras cuestiones relacionadas con la historia del arte- de la iglesia de Santiago en la Baja Edad Media.

ABSTRACT

Analysis and edition of documents referring to the contribution of the Council of Tortosa in the construction –and other questions related to the art history- of the church of Sant Jaume in the Late Middle Ages.

*Aquest article s'ha beneficiat d'una beca de formació de personal docent i investigador de la Generalitat de Catalunya i forma part del projecte de recerca *El tardogòtic en la producció artística de la Corona de Aragó: experiències autòctones e intercanvis internacionals* (BHA2002-03299), finançat pel Ministerio de Ciencia y Tecnología.

1. Introducció

Sense cap mena de dubte, una de les primeres esglésies construïdes a Tortosa després de la conquesta cristiana va ser la de Sant Jaume, que va esdevenir centre del barri cristià més septentrional de la ciutat¹. Segons notícies aportades per Pastor i Lluís i per Bayerri, la primera referència segura a l'existència de l'edifici, en aquell moment en construcció, és del vuitè dia dels *idus* de maig de 1172, en què Gilabert Ànglic, de la parròquia de Sant Jaume, deixà dos morabatins per a la construcció de l'església de Sant Nicolau, uns altres dos per a les obres del seu presbiteri i, finalment, vuit morabatins més per a la construcció de l'església de Sant Jaume i el seu presbiteri². De fet, però, hi ha referències a l'existència d'un forn de Sant Jaume des del 1159 i, sobretot, de la parròquia des del 1165³, la qual cosa ens ha de fer situar l'origen de l'edifici en el moment immediatament posterior a la conquesta cristiana, probablement en paral·lel, o tan sols un poc posterior, a la construcció de l'anomenada catedral romànica de Tortosa⁴. Queda en el terreny de la pura especulació, com ja assenyalava Bayerri, la teoria de Pastor i Lluís segons la qual l'església de Sant Jaume "ya existía en tiempos de la dominación musulmana, según documentos que existen en el archivo de la Casa Piñol, y en los que consta que no quedó interrumpido el culto en ella durante aquella dominación"⁵. De fet, malgrat que Pastor i Lluís cita una base documental (que desconexim) com a argument per tal de fer aquesta asseveració, les troballes arqueològiques sembla que desautoritzen absolutament la seua hipòtesi.

2. Les fases constructives

Una intervenció arqueològica duta a terme l'any 1990 per J. Martínez i N. Miró, en l'indret on va existir una església de Sant Jaume fins a la darrera guerra civil espanyola –malgrat que no es tracta de la bastida en el segle del gòtic–, ha donat a conèixer les diverses fases constructives per les quals va passar l'edifici⁶.

1 Sobre la parròquia (barri) de Sant Jaume a la Baixa Edat Mitjana. cfr. M. A. BAILA, *La ciutat de Tortosa. Evolució de l'espai urbà*, Vinaròs, 1999, pp. 97-100.

2 F. PASTOR, «La iglesia de San Nicolás en Remolinos», dins *La Zuda*, 90 (desembre de 1920), pp. 212-213; E. BAYERRI, *Historia de Tortosa y su comarca*, VII, Tortosa, 1957, p. 478.

3 A. VIRGILI, *Diplomatari de la catedral de Tortosa (1062-1193)*, Barcelona, 1997, docs. 103 i 153.

4 Sobre aquest edifici cfr. V. ALMUNI, «La catedral romànica de Tortosa. Aproximació documental a la seva història», dins *Recerca*, 8 (2004), pp. 211-250.

5 F. PASTOR, *Narraciones tortosinas*, Tortosa, 1901, p. 119.

6 J. MARTÍNEZ i N. MIRÓ, «Les excavacions arqueològiques a la plaça de Sant Jaume de Tortosa (Baix Ebre)», dins *Tribuna d'Arqueologia 1991-1992* (1992), pp. 128-135; J. MARTÍNEZ, «Jaciment de la plaça de Sant Jaume», dins *Catalunya romànica*, XXVI, Barcelona, 1997, pp. 159-160.

1.- Sembla que en primer lloc, al segle XII, sobre restes constructives d'època andalusina –la qual cosa impossibilita una pervivència de l'església des d'abans de la conquesta musulmana–, es bastí un temple orientat en direcció E-W, del qual va localitzar-se la fonamentació de 5 pilars. Segons els citats Martínez i Miró es tractava d'un edifici de tres naus.

2.- Als segles XIV i XV correspon, segons l'arqueologia, la construcció d'una altra església, que és la que aquí ens interessa. Estava orientada en direcció NE-SE i probablement aprofitava part de la construcció precedent. D'aquest edifici van localitzar-se a les excavacions: 1) part del paviment, fet de rajola catalana i lloses de pedra; 2) els fonaments d'un mur, bastit amb pedres de mides irregulars lligades amb morter, sobre el qual descansa una filada de carreus ben treballats i de mides regulars, lligats també amb morter, els quals fonaments podrien correspondre a la façana exterior esquerra, i, finalment, 3) els fonaments de quatre pilars, un dels quals s'ha conservat parcialment: és de secció octogonal, té la base feta amb pedres treballades i el cos superior és monolític.

L'altra informació "material" que tenim per tractar d'esbrinar quina mena d'església era la de Sant Jaume és la continguda en una de les vistes que el pintor flamenc Anton van Wyngaerde realitzà de la ciutat l'any 1563, que són les primeres que coneixem⁷. Malgrat que l'edifici no està representat amb excessiu detall, aquest dibuix mostra un edifici amb rosassa, finestres amb arcs ogivals i contraforts que suportaven el pes dels murs. La torre que s'aprecia a la façana probablement correspon al campanar bastit cap al 1430.

Segons comenta Joan Martínez, "aquesta església era formada, igual que l'anterior, per tres naus, una central i dues laterals"⁸. La documentació no és prou explícita per a poder afirmar res amb seguretat, i les excavacions, que, com acostuma a succeir, van haver de ser parcials, tampoc permeten passar de la hipòtesi plantejada pels arqueòlegs, però el fet és que una església gòtica de tres naus sense capelles laterals resulta molt estranya. Caldrà intentar aprofundir en la recerca documental, o esperar una nova intervenció arqueològica, per a poder corroborar aquesta conjectura, o per a poder assegurar que es tractava d'un temple de nau única –o de tres naus– amb capelles laterals, tipologies molt més versemblants. Per la meua part, i a causa d'una referència a la construcció d'un tram de nau amb *volta de rajola* vers l'any 1421, em decantaria per l'opció de considerar la de Sant Jaume una església de nau única amb arcs diafragma, coberta originalment amb fusta, excepte –potser– en el presbiteri,

7 Österreichische Nationalbibliothek, Cod. Min. f. 7-8. Publicada a R. L. KAGAN (dir.), *Ciudades del siglo de Oro. Las vistas españolas de Anton van den Wyngaerde*, Madrid, 1986.

8 J. MARTÍNEZ, "Jaciment...", p. 160.

que probablement estava cobert amb volta de pedra⁹.

A banda dels problemes estructurals de què tot seguit parlarem, sembla que l'església, juntament amb diversos habitatges contigus, va ser destruïda per un incendi al darrer terç del segle XVI, cosa que va comportar el tercer moment constructiu¹⁰.

3.- Finalment, l'arquologia ha permès constatar l'existència d'una tercera fase constructiva, iniciada al segle XVII¹¹, en què es bastí una nova església aprofitant, en part, la fonamentació del segle XIV. Aquesta és la que subsistí fins als anys 40 del segle XX, moment en què, afectada per incendis i bombardejos durant la guerra, va ser enrunada per la Dirección General de Regiones Devastadas.

3. La contribució municipal

Són diverses les notícies que ens parlen de la col·laboració del municipi tortosí en la construcció d'aquesta església durant els segles XIV i XV, que corresponen al moment de la segona empenta constructiva o, més en concret, de la segona església de Sant Jaume d'època medieval.

3.1. Obres a l'església

En primer lloc, en relació a la participació del municipi en les obres de l'església, consta que l'any 1374 la ciutat va acordar que es pagués allò que costés de més tallar i transportar certa fusta a les obres de l'església de Sant Jaume, respecte al preu que hauria costat si aquesta fusta hagués estat extreta de la devesa del Port¹². En aquest sentit, cal apuntar que va ser habitual el compromís de les autoritats locals de facilitar la fusta necessària a diverses obres que es duïen a terme a la ciutat, i, alhora, el seu interès de protegir els boscos del terme de Tortosa (el Port), que eren sobreexplotats¹³. La informació que dóna aquesta referència no és gaire explícita, però sembla que es tracta d'unes obres en una església que ja està en funcionament; per tant, hem de pensar que es tractava d'unes obres d'arranjament o d'ampliació.

9 Sobre esglésies de nau única de l'època del gòtic a la nostra geografia cfr., entre altres, C. FREIGANG, «Les naus úniques en l'arquitectura del gòtic meridional», dins *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura, I. Catedrals, monestirs i altres edificis religiosos*, 1, Barcelona, 2002, p.266-269; J. BRACONS, «Les parròquies i les altres esglésies seculars de nau única», dins *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura, II. Catedrals, monestirs i altres edificis religiosos*, 2, Barcelona, 2003, p. 89-95; A. ZARAGOZÀ, *Arquitectura gòtica valenciana*, València, 2004 (2a ed. revisada), *passim*.

10 J. MARTÍNEZ i N. MIRÓ, «Les excavacions...», p. 132.

11 Segons recull O'Callaghan (R. O'CALLAGHAN, *Anales de Tortosa e historia de la santa Citta*, II, Tortosa, 1887, p. 152) va ser el cardinal Spínola qui, el 2 d'abril de 1625, va posar la primera pedra de la nova construcció.

12 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 10. f. 119v.

13 Cfr. A. CURTO, «La gestió dels ports durant la baixa Edat Mitjana», dins *Recerca*, 5 (2001), pp. 21-52.

Com després, passarem a comentar, aquesta església, segurament a causa de la seua proximitat al riu, va patir durant tot aquest període (d'aquí, en part, la nova construcció d'època moderna) greus problemes estructurals. Així, després d'unes obres indeterminades a Sant Jaume l'any 1404, en què la ciutat va participar amb una simbòlica contribució d'11 sous¹⁴, consta que vers el 19 d'abril de 1421 el municipi va facilitar 12 cairats i 10 florins per a la reconstrucció d'una arcada de l'edifici —és a dir, d'un tram de la nau¹⁵. Poc després, vers el 27 de maig del mateix any, aquesta contribució s'amplià amb la donació de 6 files de la fusta de la ciutat¹⁶ i, finalment, vers el 28 de juliol, el Consell municipal va acordar que fossin donats 40 florins a aquestes obres¹⁷. Pel que fa a això, és interessant tenir en compte que, a banda del suport econòmic que el municipi va donar a aquesta i a altres obres durant els segles del gòtic, va ser molt habitual, també, la col·laboració en espècie: destaca especialment la fusta, però també, per exemple, la calç. D'altra banda, consta que els sagristans, majorals i parroquians de Sant Jaume volien fer aquesta obra *de [volta] de rajola, per tal que sia [perpetual]*¹⁸, la qual cosa pareix que indica que el cobriment del tram de nau enderrocat era de fusta. Ara es construiria *de rajola*, és a dir, amb maons, amb la qual cosa, com hem dit abans, el més probable és que originàriament es tractés d'una església construïda amb arcs diafragma i sostre de fusta a dues vessants, substituït en aquest moment per una volta de creueria, cosa que també va succeir amb edificis que coneixem millor, com ara les esglésies dels convents franciscans de Ciutat de Mallorca i Vilafranca del Penedès —aquestes, però, foren cobertes amb volta de pedra¹⁹.

Pocs anys després, concretament el dia 3 de gener de 1429, el municipi va acordar la donació de 6 cairats, 6 files i 10 cafissos de calç per a les obres de reparació del temple²⁰, potser danyat pel terratrèmol de 1428. És possible, malgrat tot, que aquesta referència ja estigui relacionada amb una important obra que va realitzar-se a l'església entre el final de la dècada de 1420 i l'inici de la de 1430: la construcció d'un nou campanar amb la seua nova campana. En aquest sentit consta que el 22 d'abril de 1430, en resposta a una petició del

14 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Clavaria, 41. p. CCLXXVII.

15 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 31 (1r lligall). f. 38v.

16 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 31 (2n lligall). f. 15r.

17 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 31 (2n lligall). f. 18v.

18 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 31 (2n lligall). f. 15r.

19 La referència documental simplement indica el material amb què havia de ser construïda la volta i, per tant, no podem saber amb seguretat quina tècnica va ser utilitzada. Sobre tipus de voltes fetes amb maons, cfr. B. BASSEGODA MUSTÉ, *La bóveda catalana*, Saragossa, 1997 (amb un pròleg de J. Bassegoda i una conferència de B. Bassegoda sobre voltes de maó de pla); A. ZARAGOZÁ, «Arquitecturas del gótico mediterráneo», dins E. MIRA i A. ZARAGOZÁ, *Una arquitectura gótica mediterránea* (catàleg de l'exposició), I, València, 2003, pp. 105-192 (129-140); M. GÓMEZ-FERRER, «Las bóvedas tabicadas en la arquitectura valenciana durante los siglos XIV, XV y XVI», dins E. MIRA i A. ZARAGOZÁ, *Una arquitectura gótica mediterránea...*, II, pp. 133-156.

20 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 34. f. 15v.

sagristans de Sant Jaume²¹, el Consell de la ciutat va acordar que els procuradors, juntament amb 12 prohoms, decidissin si s'havia de donar alguna ajuda per a sufragar aquestes obres, que aquell dia acumulaven un deute que superava les 30 lliures²². La documentació transparenta el fet que en aquest moment els procuradors i prohoms no van decidir res concret i, d'aquesta manera, davant les noves peticions dels sagristans i parroquians de Sant Jaume, hi va haver una nova resolució el dia 15 de febrer de l'any següent, 1431, en què es va acordar que es donessin 10 florins a l'obra del nou campanar²³. El dia 5 d'abril es pagaven 5 lliures i 10 sous a Jaume Avella, sagristà de l'església de Sant Jaume, com a contribució municipal a aquesta obra, però aquests diners van passar directament a mans de Jaume Baldira, obrer de la catedral, puix que li eren deguts per unes pedres de la Seu que s'havien emprat en la construcció de l'esmentat campanar²⁴. Els documents no són prou explícits per a poder discernir amb seguretat si es tractava de pedres de l'edifici romànic, que havia començat a enderrocar-se l'any 1428²⁵, o si, per contra, es tractava de pedres tallades a les pedreres de la Ribera d'Ebre per a la nova fàbrica catedralícia. Malgrat que la lògica ens hauria de fer decantar vers la primera resposta, el fet és que existeixen notícies sobre la venda de pedres de la Seu abans que es comencés a enderrocar l'edifici del segle XII. Així, per exemple, consta que l'any 1418 Jaume Baldira va lliurar als administradors de les obres de la Cort del Veguer, que dirigien Guillem Çaera i Ramon Domènech, vint pedres de motlle, *a raó de VII sous la pedra*, i quinze pedres de fil, a raó de 2 sous, 6 diners cadascuna²⁶. En conseqüència, és probable que es tractés de pedres tallades per a la catedral gòtica.

Durant l'any 1438 la documentació registra nous problemes estructurals a l'edifici, el qual, malgrat les citades obres de la dècada de 1420, novament s'enderrocava. El 10 de juny de 1438 es va decidir que els procuradors, amb alguns prohoms, prenguessin una decisió sobre allò que la ciutat havia de fer o donar²⁷, i el 15 de juliol va acordar-se que fossin donats 15 florins a les obres de reconstrucció²⁸. La situació, però, no va millorar durant la segona meitat del segle XV i així, ja durant el mes de maig de 1453, s'acordava que es donés una ajuda equivalent a 10 lliures per a unes obres, probablement a l'església de Sant Jaume²⁹. És, però, a la darrera dècada del segle quan apareixen més referències de les dificultats de l'església: probablement el febrer de 1491 els

21 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Registre 3844 (paper).

22 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 35. f. 43r.

23 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 35 (2n lligall). f. 47v.

24 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Clavaria, 60. f. 82v.

25 V. ALMUNI, *L'obra de la Seu de Tortosa (1345-1441)*, Tortosa, 1991, p. 71.

26 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre d'obres públiques, 3 (3r lligall), f. 22r.

27 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 39. f. 8r.

28 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 39. f. 9v.

29 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 47. f. 65r.

sagristans i parroquians de Sant Jaume van demanar al Consell de la ciutat una ràpida intervenció que impedís l'enderrocament de l'edifici, greument malmès a causa de les avingudes de l'Ebre³⁰. El dia 26 d'aquest mes el Consell acordà que els procuradors es fessin càrrec de la qüestió³¹, i el 26 de març es decidia que es refés l'enderroc mitjançant *deenes*³², paraula problemàtica perquè a voltes es refereix a una forma de recaptar impostos i a voltes a grups de 10 persones encarregades de fer un servei públic; en aquest cas, segurament és aquesta segona accepció la correcta. L'església, però, tornava a estar en perill de caure el 19 de juliol de 1494³³ i és que, de fet, aquestes denes no van actuar a Sant Jaume fins passat el 24 d'abril de 1497, ja que abans estaven treballant a les obres de la Seu³⁴. La seua activitat, que també va dedicar-se a *fortificar aquella a la part del riu Ebre, qui s'és molt atançat a la dita església*, sembla que no va tenir gaire èxit, ja que el mes de maig de 1499 novament trobem notícies que ens parlen de perill d'enderroc³⁵.

3.2. El mur per aturar el riu

Com ja hem comentat, la causa de tots aquests problemes estructurals, a banda del terreny en què era construïda, van ser sobretot les avingudes de l'Ebre, que periòdicament enderrocaven el mur de la ciutat construït entre allò que la historiografia acostuma a anomenar la Cortadura i la Torre del Rech. Aquest mur, juntament amb les peixeres, estructures senzilles de pedra i fusta, havia de domesticar el riu i evitar o, si més no, pal·liar els efectes devastadors de les riuades.

Significativament, la primera notícia que les grans sèries de documentació municipal aporten sobre l'església de Sant Jaume es refereix a aquesta problemàtica. Així, el dia 17 d'octubre de l'any 1372 el Consell municipal de Tortosa proveïa que es donessin 10 lliures a les obres del mur de l'abadia de l'esmentada església³⁶. Dos anys després, vers el 4 de maig de 1374, s'acordava la construcció d'una escala d'argamassa al mur del costat del riu, darrere l'abadia de l'església de Sant Jaume³⁷.

Més interessant és el fet que l'11 de març de 1412 es realitzés un pagament de 44 lliures a Pere Plana, rector d'aquesta església, per preu de la quantitat que havia esmerçat en la reconstrucció del mur que hi havia davant l'esmentada

30 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Registre 4175 (paper).

31 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 64. f. 7r.

32 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 64. f. 9v.

33 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 65. f. 41r.

34 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 65. f. 87r.

35 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Registre 655 (paper).

36 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 10. f. 23v.

37 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 10. f. 165r.

abadia de Sant Jaume, el qual havia patit greus desperfectes com a conseqüència d'una riuada. Aquest pagament va realitzar-se després d'un peritatge que havien dut a terme el mestre de la catedral, càrrec que en aquell moment segurament ocupava Pasqual de Xulbi³⁸, i Ramon Domènech, un mestre de cases molt actiu a la ciutat durant les primeres dècades del segle XV³⁹. El fet que el rector de la parròquia, en aquell moment Pere Plana, es fes càrrec de les obres del mur de davant de l'església abans que el municipi, que era el responsable directe de la conservació de les muralles, decidís finançar aquesta intervenció, em sembla molt significatiu en el sentit de relacionar avingudes de l'Ebre i problemes estructurals de l'edifici.

Les mateixes obres hagueren de dur-se a terme durant el mes de novembre de 1460, quan Joan de la Cova, un mestre de gran activitat a la ciutat en aquell moment, s'encarregà de reparar el mur, tocant al riu, en el tram que transcorria davant les esglésies de Sant Jaume i Sant Nicolau. Amb aquest mestre treballaren el seu mosso, Joan Marí, Gabriel Gil, en Serra, del Pinell, Domingo Pasqual i Pocolull. L'obra, com demostren uns fulls de comptes que s'han conservat, va ser de tàpia i argamassa⁴⁰.

Com hem vist abans, a inicis de l'any 1491 els majorals, sagristans i parroquians de l'església de Sant Jaume demanaren al Consell municipal una ràpida intervenció per a evitar l'enderrocament del temple, que havia quedat greument malmès a causa de les fortes avingudes del riu Ebre, les quals havien enderrocat el mur i el pas que hi havia davant l'església⁴¹. La situació es va repetir, com hem vist, vers el 1497 i durant el mes de maig de 1499, quan Joan Pinyol i Guillem Muret, sagristans de la parròquia de Sant Jaume, demanaren la refecció del mur tocant a l'església, per la banda del riu, ja que estava en un estat ruïnós. En la seua resposta el municipi assegurava que, superats certs problemes de competències, es prendrien les mesures oportunes per evitar la ruïna del mur i de l'església de Sant Jaume⁴². Així les coses, consta que a l'abril de l'any 1500 els mestres Pere Daroca –de la família de l'abat de Benifassà– i Pere Cartiano –oriünd de Gandesa i deixeble del destacat Antoni Taix– inspeccionaren la muralla que havia estat feta davant del riu, *a l'encontre de la sglésia del benaventurat Senct Jaume*⁴³. Però l'esmentada reconstrucció

38 Cfr. J. MATAMOROS, *La catedral de Tortosa*, Tortosa, 1932, p. 68; V. ALMUNI, «La catedral de Tortosa», dins *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura, I. Catedrals, monestirs i altres edificis religiosos, 1*, Barcelona, 2002, pp. 325-345.

39 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Clavaria, 48, p. CLXXVI.

40 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Clavaria, 81, f. LXXXVv; AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Clavaria, 81. Document solt 7; AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 49, f. 45v.

41 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Registre 4175 (paper).

42 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Registre 655 (paper).

43 AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Clavaria, 103 (3r lligall). p. 37.

total de l'església en època moderna, a banda d'altres raons (l'incendi abans citat), va haver d'estar propiciada per uns problemes estructurals lligats al terreny fluvial, al mur i a les avingudes de l'Ebre que no van deixar d'afectar el sector fins que, primer, va començar a guanyar-se-li terreny al riu amb la construcció de l'escorxador municipal, a inicis del segle XX, i, sobretot, fins que no va començar-se a controlar-lo mitjançant embassaments, ja a la segona meitat de l'esmentat segle. L'església de Sant Jaume, malauradament, no existia en aquest darrer moment.

3.2. Elements per a possibilitar-hi el culte

A banda de la col·laboració en les obres de l'església i, sobretot, en la protecció del temple de les avingudes del riu, que és en allò en què el municipi va esmerçar més temps i més recursos en relació a Sant Jaume, val a dir que els diners de la institució municipal també serviren per a fer possible el culte diví en aquesta parròquia de la ciutat.

La primera referència en aquest sentit la trobem el 8 d'abril de 1382, quan es registra un pagament efectuat a Domingo Valls per haver pintat dos brandons menuts, amb senyals de la ciutat, per a aquesta parròquia⁴⁴.

També hi ha notícia que uns anys després, l'1 de juny de l'any 1395, el Consell va decidir que es donessin tants cairats de la fusta de la ciutat com als procuradors i a altres prohoms semblés adient per a l'obra dels bancs de l'església⁴⁵.

Posteriorment, l'abril de l'any 1421, i en paral·lel a les obres d'una nova arcada –tram de nau– que també van rebre el suport del municipi, el Consell va decidir que es donessin 10 florins com a col·laboració en el pagament del nou retaule de l'església, que havia estat pintat recentment⁴⁶.

Finalment, se sap que entre el febrer i l'abril de 1439 va acordar-se que es donés a la parròquia de Sant Jaume una subvenció de 10 florins per a la construcció d'una creu d'argenteria, dels 200 florins que es calculava que

⁴⁴ AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Clavaria, 18. p. CLXXVII.

⁴⁵ AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 22. f. 8v.

⁴⁶ AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 31(1r lligall). f. 38v. És lògic pensar que aquesta sigui una de les darreres obres, si no la darrera, que sortiren del taller de Pere Llembrí, que va morir a Tortosa entre el 3 i el 15 de maig de 1421, ja que sembla que era el seu el taller de pintura més potent de la ciutat en aquest moment (cfr. A. José, «Morella centro de pintura. Siglos XIV y XV», dins *La memòria daurada. Obradors de Morella. s. XIII-XVI* (catàleg de l'exposició), Castelló de la Plana, 2003, pp. 141-174; *Una memoria concreta, Pere Llembrí, pintor de Morella y Tortosa (1399-1421)* (catàleg de l'exposició), Castelló de la Plana, 2004), malgrat que potser hi havia altres pintors amb capacitat per a pintar retaules.

costaria⁴⁷. Gràcies a documentació aliena a l'activitat del municipi sabem que aquesta creu van fabricar-la els argenters tortosins Gabriel Jaquers i Bartomeu Blanch, que el dia 18 de gener de l'any 1441 reconeixien a Bartomeu Olzina, Antoni Torrabeces i Bernat Egidi, sagristans de Sant Jaume, haver rebut 137 lliures i 16 sous per la factura d'una creu d'argent daurada⁴⁸.

4. Conclusió

Podem tenir present la fàbrica d'aquesta creu d'argenteria per extreure una conclusió sobre la contribució del municipi als arranjaments i al manteniment de l'església de Sant Jaume. Aquesta conclusió no pot fer altra cosa que dir-nos que la contribució municipal va ser mínima: en el cas de la creu, del 5% del total del cost calculat.

És cert que la ciutat va col·laborar moltes vegades amb les necessitats de la parròquia (ja fossin constructives, ja fossin litúrgiques), però tan cert com això és que només va actuar d'una forma realment apreciable –i no sempre amb la celeritat i determinació que el rector i els parroquians de Sant Jaume haurien desitjat– quan del que es tractava era de reparar el mur que hi havia davant l'abadia de l'església, el qual, a banda d'una funció militar, en tenia una altra de també defensiva però no militar: defensar la ciutat de les crescudes del riu.

5. Documents

1

1372, octubre, 17. Tortosa.

El Consell de la ciutat de Tortosa proveeix que es donin 10 lliures barceloneses com a contribució a les obres d'una paret de l'abadia de l'església de Sant Jaume, a tocar del riu.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 10. f. 23v.

Item, fon provehit que sien donades, per amor de Déu, a la obra que de present se fa en una paret vers lo rech, en la abadia de la sgleya parroquial de Sent Jacme, deu lliures barchinoneses; les quals sien donades als honrats en Ramon Pinyol e⁴⁹ a n Guillem Pinyol, e per aquells en les dites obres convertides e distribuïdes.

⁴⁷ AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 39. f. 32v-33r, 39v.

⁴⁸ ACTo. Pere de Camps, 18b. s/f.

⁴⁹ Segueix per, ratllat.

1374, febrer, 5. Tortosa.

El Consell de la ciutat de Tortosa decideix pagar allò que ha costat de més tallar i transportar certa fusta a les obres de l'església de Sant Jaume, respecte al preu que hauria costat si hagués estat treia de la devesa del Port.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 10. f. 119v.

Item, fon provehit que ço que costaran tres dotzenes de cayrats e sis⁵⁰ files, de tallar e portar, per obs de la obra de la sgléya parroquial de Sant Jacme, en altre loch més que no costaren en la devesa del Port, que sia pagat lo plus dels béns de la dita ciutat.

1374, maig, 4. Tortosa.

El Consell de la ciutat de Tortosa decideix que es faci una escala d'argamassa al costat del riu, darrere l'abadia de l'església de Sant Jaume.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 10. f. 165r.

Item, fon provehit que sia feta una escala de argamassa ribarech, detràs la abadia de la esgleya parroquial de Sant Jacme, a coneguda dels honrats procuradors de la dita ciutat.

1380, setembre, 24. Tortosa.

Pagament de 50 sous que la ciutat de Tortosa fa a les obres d'un pati que hi ha davant l'església de Sant Jaume.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Clavaria, 17. p. CCXVI.

Item, donà, de volentat del dit honrat en Matheu del Camí, procurador, a l'honrat en Guillem Pinyol, procurador dessús dit, en ajuda de la obra que fon feta en lo pati davant la sglésia parroquial de Sant Jacme, vers lo alberch del dit en Guillem, cinquanta sòlidos. --- II ll X s.

⁵⁰ Segueix dotzenes, ratllat.

1382, abril, 8. Tortosa.

Pagament del municipi de Tortosa a Domingo Valls per la pintura de 2 brandons per a la parròquia de Sant Jaume.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Clavaria, 18. p. CLXXVII.

1395, juny, 1. Tortosa.

El Consell de la ciutat de Tortosa decideix que siguin donats tants cairats com als procuradors i altres proboms de la ciutat semblarà adient en ajuda de l'obra dels bancs de l'església de Sant Jaume.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 22. f. 8v.

Dels banchs demanats per la església de Sant Jacme.

Item, hoyda la supplicació posada per los sacristans de la parròquia de Sant Jacme, dels banchs en la lur església de Sant Jacme, fon provehit que sia regoneguts per los honrats procuradors e alguns prohòmens así ajustadors, e que ls sia donada en ajuda de la dita obra aytants cayrats com als dits honrats procuradors e prohòmens serà ben vist.

1404, maig, 17. Tortosa.

Donació graciosa d'11 sous que la ciutat de Tortosa fa a una obra a Sant Jaume.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Clavaria, 41. p. CCLXXVII.

Item, donà a'n Pere de Rius, en ajuda de l'obra de Sant Jacme. --- Il XI s.

1412, març, 11. Tortosa.

Pagament de 44 lliures que la ciutat de Tortosa fa, després d'un peritatge del mestre de la Seu (Pasqual de Xulbi?) i Ramon Domènech, a Pere Plana, rector de l'església

de Sant Jaume, per preu de la quantitat que l'esmentat Plana havia avançat en la reconstrucció del mur que hi havia davant l'abadia de Sant Jaume, que havia estat enderrocat pel riu.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Clavaria, 48. p. CLXXVI.

Item, donà divenres, a XI dies del dit⁵¹ mes de març, a l'honorable en Pere Plana, rector de la església de parrochial de Sant Jacme, per vigor de una provisió feta en Consell cridat dimarts prop passat⁵², vuytanta florins d'or d'Aragó, en esmena e pagua del mur qui és ribarrech davant la abbadia de la dita esgleya, lo qual lo dit rector, de sos pròpies diners, après lo rech lo havia derroquat, obrà; et jatsia los maestres a qui la dita tatxació, ab sacrament, fonch comanada, qui foren lo mestre de la Seu e en Ramon Domènech, lo haguessen tatxat C florins, emperò per rever de la ciutat e dels honorables procuradors, qui ne pregaren lexa, o per los dits LXXX florins, los quals confessa haver haüts e reebuts en presència de mi, Jacme dez Pont, notari, d'en Pere Correguo, e d'en Bernat Felip. ---- XXXXIII ll.

9

1421, abril, 19. Tortosa.

El Consell de la ciutat de Tortosa decideix donar 12 cairats i 10 florins com a contribució a la reconstrucció d'una arcada de l'església de Sant Jaume, i 10 florins com a ajuda al pagament del nou retaule que s'ha pintat per a la mateixa església.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 31(1r lligall). f. 38v.

De la ajuda demanada al retaule de Sent Jacme e a la obra de la església.

Item, a la suplicació posada per part del rector e parroquians de la església de Sent Jacme de la dita ciutat, demanant ajuda a reffer una arcada de la dita església, qui's decau, e al retaule, qui si és fet de nou, fonch provehit que sien donats a la dita obra, de la fusta de la ciutat, una dotzena de cayrats e deu florins, e altres deu florins en ajuda de pagar lo dit retaule, e que tot açò sia pres en compte al clavari.

10

1421, maig, 27. Tortosa.

El Consell de la ciutat de Tortosa, ultra l'ajuda ja donada en la construcció de la nova arcada de l'església de Sant Jaume (cfr. document 9), que s'ha de fer de rajola, acorda contribuir-hi novament amb la donació de 6 files de la fusta de la ciutat.

⁵¹ dit, *interlineat*.

⁵² *Segueix en, ratllat*.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 31 (2n lligall). f. 15r.

A n-açò qui és stat demanat per los parroquians de la parròquia de Sent Jacme per⁵³
a adob de la dita església.

Item, sobre ço qui és stat demanat per los parroquians de la parròquia de Sent Jacme de la dita ciutat, demanant⁵⁴ que ls fos feta ajuda en reffer e reparar una arcada de la església, qui n ve tota, com la vullen fer de [volta] de rajola, per tal que sia [perpetual], [no] contrastant la ajuda que ja los seria stada feta, ffonch provehit que en ajuda de reffer la dita arcada⁵⁵, de la fusta de la ciutat los sien donades VI files.

11

1421, juliol, 28. Tortosa.

El Consell de la ciutat de Tortosa acorda que siguin donats a l'obra de l'església de Sant Jaume quaranta florins.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 31 (2n lligall). f. 18v.

De donar a la obra de la església de Sent Jacme.

Item, fonch provehit que, dels béns de la universitat, sien donats a la obra de la església de mossèn Sent Jacme de la dita ciutat, quaranta florins, e sien preses en compte al clavari.

12

1429, gener, 3. Tortosa.

El Consell de la ciutat de Tortosa decideix donar 6 cairats, 6 files i 10 cafissos de calç a les obres de reparació de l'església de Sant Jaume.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 34. f. 15v.

De la fusta e calç per a la església de Sent Jacme.

E, primerament, a la suplicació posada en lo present consell per los parroquians de la església de Sent Jacme de la dita ciutat, demanat en [refecció] de la dita església VI cayrats e VI files e X caffços de calç; fonch provehit que allò los sia donat per adobar la dita esgléya.

⁵³ Segueix a la, ratllat.

⁵⁴ Segueix ajuda, ratllat.

⁵⁵ Segueix bé, ratllat.

1430, abril, 22. Tortosa.

El Consell de la ciutat de Tortosa acorda que els procuradors i 12 prohoms de la ciutat vegin si s'ha de donar alguna ajuda als parroquians de l'església de Sant Jaume, que deuen més de 30 lliures a causa de la construcció d'un nou campanar.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 35. f. 43r.

De la suplicació passada⁵⁶ per los parroquians de la parròquia de Sent Jacme. Item, a la suplicació passada per los parroquians de la parròquia de mossèn Sent Jacme, demanant certa ajuda per rahon del campanar, qui ha haüt a ffer a la dita església, com hi deguen més de trenta lliures, ffonch provehit que açò sia remès als dits honorables procuradors e XII prohòmens, volent lo present Consell que tot ço e quant per los dits honorables procuradors e XII prohòmens serà determenat, que allò sia fet e complit, e que si res serà determenat que sia donat, que sia pagat dels béns de la universitat e sia pres en compte al claviari.

[circa 1431, febrer]. Tortosa.

Els sagristans de l'església de Sant Jaume de Tortosa demanen, per segona vegada, la col·laboració de la ciutat en el pagament del deute que tenen a causa de la construcció d'una campana i un campanar nous que s'han fet a l'esmentada església o que, com a mínim, es paguin les pedres que per tal de fer aquesta obra han pres de la construcció de la catedral.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Registre 3844 (paper).

Com los segristans de la sglésia de Sent Jacme hajen ja altra vegada la honorable saviesa de vosaltres, honorables senyors de⁵⁷ procuradors, e de vostre honorable Consell, consultada⁵⁸, fos de vostra mercè de haver la dita sglésia e parròquia per recomanada en fer-la⁵⁹ alguna ajuda, com sia molt endeutada per rahó de la campana, e ara per lo campanar o pilàs que li han agut a fer, lo qual deute puja més de huytanta lliures, e prop de cent; per tant [redohma] vos-ho a memòria, vos sopliquem altra vegada de haver-la recomanada en fer-li tal ajuda, com ells confien de vostres honorables savieses e de vostre honorable Consell, jatqe sia la cosa pública e sia tenguda de justícia fer-los ajuda bona e congruent e adoptar de la sglésia. Emperò, encara vos ho

⁵⁶ da, *interlineat*.

⁵⁷ senyors de, *interlineat*.

⁵⁸ consultada, *interlineat*.

⁵⁹ Segueix fer, *ratllat*.

reputaran a gran mercè⁶⁰, altissimus etcatera. O almenys vos plàcia pagar les pedres que han preses de la obra de la Seu.

15

1431, febrer, 15. Tortosa.

El Consell de la ciutat de Tortosa, atenent a la provisió del 22 d'abril de 1430 i a les noves peticions dels sagristans i parroquians de l'església de Sant Jaume, decideix donar 10 florins dels béns de la universitat perquè sigui pagat el nou campanar, o part del nou campanar, de l'esmentada església.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 35 (2n lligall). f. 47v.

De la església de Sent Jacme.

Com sia stat suplicat per part dels parroquians de la parròquia de Sent Jacme, que·ls fos feta qualche ajuda en lo que devien per rahó del campanar que allí era stat fet. Segons se monstrà en⁶¹ hun consell tengut en la sala, dalt, de la ciutat, a XXII de abril, any 1430, per lo qual consell fos stat remès a determenació dels honorables procuradors e XII prohòmens, e huna e moltes vegades sia açò stat proposat⁶² axí en los consells⁶³ tenguts com en los parlaments, e·s sia dilatat per ocupacions de altres negocis, e per ço ara, vista la gran necessitat⁶⁴ de la ajuda faedora, qui s'ha a ffer en pagar lo qui és digut per rahon del dit campanar, ffonch provehit per los dits honorables procuradors e prohòmens, en virtut del poder en la dita provissió a ells donat, que·ls sien donats, dels béns de la universitat, en ajuda de pagar lo dit⁶⁵ campanar⁶⁶, o part de aquell, deu florins, e sien⁶⁷ preses en compte al clavari⁶⁸.

60 *Segueix un espai en blanc.*

61 *Segueix h, ratllat.*

62 *Segueix e, ratllat.*

63 *Segueix e, ratllat.*

64 *Segueix qui, ratllat.*

65 *Segueix campar, ratllat.*

66 *campanar, interlineat.*

67 *Segueix present, ratllat.*

68 *En el marge esquerre: foren pagats per lo clavari a·n Jacme Avella.*

1431, abril, 5. Tortosa.

Pagament de 5 lliures i 10 sous a Jaume Avella, sagristà de l'església de Sant Jaume, com a contribució municipal a l'obra del campanar de l'esmentada església. Aquesta quantitat passa directament a mans de Jaume Baldira, obrer de la catedral, puix que li era deguda per les pedres de la Seu que s'empraren en la construcció del campanar de Sant Jaume.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Clavaria, 60. f. 82v.

Item, donà a V de abril, en virtut de un parlament tengut en la sala de la ciutat a XV de ffebrer any MCCCCXXXI, devallant de una provisió de Consell tengut a XXII de abril de l'any passat, a n Jacme Avella, axí com a sagristà de la sglésia de Sent Jacme de la dita ciutat, per ops de la obra de la dita església⁶⁹ e dels campanar, deu fflorins, los quals confessa haver haüts e reebuts en presència de mi, Ffrancesch Goda, notari, d'en [Turibio] Periç e d'en Thomàs Pastor, los quals X florins reebé mossèn Jacme Baldira, obrer de la Seu, com li fossen deguts per pedres qui d'ell havien reebudes per ops del dit capanar⁷⁰. ---- V ll X s.

1438, juny, 10. Tortosa.

El Consell de la ciutat de Tortosa acorda que els procuradors, juntament amb alguns prohoms, decideixin si s'ha de donar alguna subvenció a la reconstrucció de l'església de Sant Jaume, que s'enderroca.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 39. f. 8r.

De la església de Sent Jacme.

A la suplicació de mossèn Sent Jacme, demanant ajuda a la obra de la església, qui s'enderroca, fonch provehit que açò sia remès a davall, als honorables procuradors ab alguns prohòmens, e vist per aquells, que y sia fet ço que·l·ls apparrà, e si res serà donat ops de la dita obra, que allò sia pres en compte al clavari.

⁶⁹ Segueix deu florins, ratllat.

⁷⁰ Per campanar.

1438, juliol, 15. Tortosa.

El Consell de la ciutat de Tortosa, un cop estudiada la qüestió pels procuradors i diversos proboms, decideix que siguin donats 15 florins a les obres de l'església de Sant Jaume.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 39. f. 9v.

De la obra de Sent Jacme.

Vista una provisió del Consel feta a X de juny prop passat, sobre la gràcia⁷¹ o ajuda qui's demana⁷² a la obra de la església de Sent Jacme, en la qual era stat provehit que fos remès als honorables procuradors e a prohòmens, ha vista la dita obra, e sabut lo cost de aquella, fonch provehit e deliberat que dels béns de la universitat sien donats en ajuda de la dita obra quinze florins, e sien preses en compte al clavari.

1439, febrer, 27. Tortosa.

El Consell de la ciutat de Tortosa acorda remetre als procuradors i a alguns proboms diverses qüestions plantejades en el capítol, entre altres la petició d'ajuda econòmica per a la construcció d'una creu per a l'església de Sant Jaume.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 39. f. 32v-33r.

Item, a suplicació posada per mossèn lo rector de Sent Jachme e per los parroquians de la parròquia, demanant subvencions e ajuda a una creu que fan a la dita sglésia.

Item, a la suplicació posada per mossèn lo prior de Nostra Dona del Temple, demanant dues dotzenes de cayrats per obs de reparació de la dita sglésia.

Item, a la suplicació posada per los majordòmens de la almoyna de Sent Miquel, demenat ajuda e subvenció a obs de la capella que fan novament.

[...]

||^{f. 33r}

Ffonch provehit que totes les suplicacions damunt dites sien remeses a davall als honorables procuradors e⁷³ ab alguns prohòmens per ells elegidors, volent lo present Consell que tot ço e quant sobre les dites suplicacions per ells serà fet, que allò sia seguit e complit, e si res hi serà donat o bestret, que allò sia pagat dels béns de la universitat e pres en compte al clavari.

71 *Segueix* demanada, *ratllat*.

72 qui's demana, *interlineat*.

73 *Segueix* als, *ratllat*.

1439, abril, 21. Tortosa.

El Consell de la ciutat de Tortosa acorda que es donin 10 florins per a la fabricació d'una creu per a l'església de Sant Jaume, dels aproximadament 200 que aquesta costarà.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 39. f. 39v.

De la creu de Sent Jachme.

Vista la suplicació posada per mossèn lo rector e parroquians de la parròquia de Sent Jachme, continent que ls fos feta ajuda a una creu que fan, que costarà entorn doents florins, fonch provehit que dels béns de la universitat los sien donats, en ajuda de la dita creu, X florins, e sien preses en compte al clavari.

1441, gener, 18. Tortosa.

Gabriel Jaquers i Bartomeu Blanch, argenters, ciutadans de Tortosa, reconeixen a Gabriel Olzina, Antoni Torrabeces i Bernat Egidi, sagristans de l'església de Sant Jaume en l'any present, que han rebut 137 lliures i 16 sous de moneda barcelonesa per la factura d'una creu d'argent daurat.

Arxiu Capitular de Tortosa (ACTo). Pere de Camps, 18b. s/f.

1453, maig, 5. Tortosa.

El Consell de la ciutat de Tortosa decideix que sigui feta alguna ajuda, equivalent a 10 lliures, a una obra que es fa a o prop l'església de Sant Jaume.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 47. f. 65r.

Sobre la proposició feyta que fos feyta qualque ajuda o subvenció a la obra de mossènyer Sent Jacme, fon provehit que li sia donat qualque deute vell de suma de deu lliures a la dita obra.

[circa 1460, novembre, 17→24]. Tortosa

Compte de les despeses de l'obra realitzada pel mestre Joan de la Cova al mur, tocant el riu, davant les esglésies de Sant Jaume i sant Nicolau.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Clavaria, 81. Document solt 7.

Aquesta és la obra que yo, Johan de la Cova, e feta de⁷⁴ [dare] Sent Gaume de e Sent Nicolau.

Item, primerament, XXXX càrregues de arena, que comprí de [Harel], a raó de dos dinés la càrrega. ---- ll VI s VIII.

Item més, me comprí altres XXXX de Vergue, a raó de tres dinés la càrrega. -- ll X s.

Item més, e comprat cinch cafiços de calç [d'en] Johan de la Cova, a raó de quatre sous lo cafís. ---- ll XXXVI s.

Item, de tirar la calç, a raó de VI dinés lo cafís. ---- ll III⁷⁵ VI.

Item, comprí d'en Cerveló, X cabaços, a raó de VII lo parel. ---- ll II s XI.

Item, costaren les tapieres de loguer, per dos dies. ---- ll II s.

Item, huna portadora per VIII dies. ---- I s⁷⁶.

Suma. ---- III ll II s I⁷⁷.

||

Item, diluns, començam a hobrar a XVII del mes de noembre.

Item, primerament lo maestre. ---- ll III s VI⁷⁸.

Item, Johan Marí. ---- ll II s.

Item, Gabriel Gil. ---- ll II s.

Item, dimast⁷⁹ après, lo maestre. ---- ll III s VI⁸⁰.

Item, Johan Marí. ---- ll II s.

Item, Gabriel Gil. ---- ll II s.

Item, dimecres après, lo maestre. ---- ll III s VI⁸¹.

Item, Johan Marí. ---- ll II s.

Item, Gabriel Gil. ---- ll II s.

74 *Segueix de, ratllat.*

75 III, *interlineat. Abans III, ratllat.*

76 *Segueix III, ratllat.*

77 *Abans Suma tot III lliures III sous V, ratllat.*

78 III s VI, *interlineat. Abans III s, ratllat.*

79 *Per dimarts.*

80 III s VI, *interlineat. Abans III s, ratllat.*

81 III s VI, *interlineat. Abans III s, ratllat.*

Item lo moço del maestre. ---- ll I s II⁸².

Item, divendres après, que tapiava lo maestre. ---- ll III s VI⁸³.

Item, lo seu moço. ---- ll I s II⁸⁴.

Suma. ---- I ll XIII s X.

||

Item, en Pocolul, que tapià. ---- ll III s.

Item, en Johan Marí, que tapià. ---- ll III s.

Item, Gabriel Gil. ---- ll I s.

Item, en Sera, del Pinel. ---- ll II s.

Item, Domingo Pasqual. ---- ll II s.

Item, disabte après, lo maestre. ---- ll III s VI⁸⁵.

Item, lo seu moço. ---- ll I s II⁸⁶.

Item, en Pocolul. ---- ll III s.

Item, Johan Marí. ---- ll III s.

Item, Gabriel Gil. ---- ll II s.

Item, en Domingo Pasqual. ---- ll II s.

Item, diluns, a XXIII de noembre.

Item, lo maestre. ---- ll III s VI⁸⁷.

Item, lo seu moço. ---- ll I s II⁸⁸.

Item, Domingo Pasqual. ---- ll II s.

Item, dimast⁸⁹ après, lo maestre. ---- ll III s VI⁹⁰.

Item, lo seu moço. ---- ll I s II⁹¹.

Item, Domingo Pasqual. ---- ll II s.

Suma. ---- II ll s⁹².

||

Item més, e hobrat a la Escorgeria [...]

82 *Abans VI, ratllat.*

83 III s VI, *interlineat. Abans III s, ratllat.*

84 *Abans VI, ratllat.*

85 III s VI, *interlineat. Abans III s, ratllat.*

86 *Abans VI, ratllat.*

87 III s VI, *interlineat. Abans III s, ratllat.*

88 *Abans VI, ratllat.*

89 *Per dimarts.*

90 III s VI, *interlineat. Abans III s, ratllat.*

91 *Abans VI, ratllat.*

92 *Abans Suma tot III ll XVIII s VI.*

1460, desembre, 11. Tortosa.

Pagament al mestre Joan de la Cova per obres realitzades al mur, tocant al riu, que està davant les esglésies de Sant Jaume i Sant Nicolau.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Clavaria, 81. f. LXXXVv.

Item, lo dit dia, donà a-n Johan de la Cova, obrer de vila, per obrar l'enfront del riu, qui stà prop Sent Jacme e Sent Nicolau, los quals eren enderrocats, set lliures, X sous, XI, les quals eren stades despeses entre⁹³ manobra e jornals, e confesa'ls a mi, notari, haver rebuts. És lo compte en cubertes. ---- VII ll X s XI.

1460, desembre, 18. Tortosa.

El Consell de la ciutat de Tortosa decideix que siguin pagades dels béns de la universitat les obres que Francesc Bas ha dut a terme a l'estudi i també aquelles que Joan de la Cova ha fetes al mur davant l'església de Sant Jaume.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 49. f. 45v.

Item més, fonch provehit e delliberat que certes obres que⁹⁴ eren stades fetes de ordinació dels honorables procuradors en l'estudi, per en Ffrancesch Bas, e en hun mur o enfront del riu, al costat de la sglésia de Sent Jacme, per en Johan de la Cova, que sien pagades dels béns de la universitat e preses en compte al clavari o receptor.

1477, novembre, 28. Tortosa.

El Consell de la ciutat de Tortosa decideix defensar la parròquia de Sant Jaume front a l'agressió soferta per part del batlle de la ciutat, que ha mogut una llosa d'una sepultura del cementiri d'aquesta església.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 59. f. 25r.

Sobre la vexació se dóna per lo batlle de la dita ciutat als de la parròquia de Sent Jacme,

⁹³ Segueix calc, ratllat.

⁹⁴ que, interlineat.

per causa de certa losa o pedra és stada moguda, segons se diu, de cert monument o⁹⁵ sepultura que té en Fferrer Macip, en la sglésia o fosal de Sent Jacme, les quals coses no-s pertanyen a son offici, ffonch provehit e delliberat que per part de la dita ciutat sien deffesos los de la dita parròquia de Sent Jacme, per los medis de justícia, segons que per los honorables assessors de la dita ciutat serà vist per dret e⁹⁶ justícia ésser fahedor, e-ls sia feta tota cara que de dret e justícia fer se dega.

27

[circa 1491, febrer]. Tortosa.

Els majorals, sagristans i parroquians de l'església de Sant Jaume de Tortosa demanen al Consell de la ciutat una ràpida intervenció per a evitar l'enderrocament de l'esmentada església, que ha quedat greument malmesa a causa de les fortes avingudes del riu Ebre, que han enderrocat el mur i el pas que hi havia davant l'església.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Registre 4175 (paper).

Jesús.

No ignoren les savieses vostres de vosaltres, magnífichs procuradors e Consell de la ciutat de Tortosa, quant temps e dies són passats que la sglésia parrochial del benaventurat Sanct Jaume de la dita ciutat, la qual après la Seu catedral és tant principal sglésia, és stada e de present és posaada e constituïda notòriament en tant grandíssima ruïna e perill de total submersió e destruïció de aquella, e de quischun dia perilla major per causa e rahó de la dirruyció en dies passats feta per lo riu de Ebro del pas qui junt era ab dita sglésia, en tant que si ab summa diligència e expeditament no y és degudament socorregut, no és dubte que en breus dies se spera indubitada dirruyció e perdició de dita sglésia, lo que redundaria en tant gran deservy de la divina magestat e del culto divino de aquella, interès e dapnatge tant gran de la república de la dita ciutat, ciutadans e singulars de aquella, per tant, et als los majorals e segristans de la dita parròquia, supliquen lo més poden les magnificències e savieses vostres, que tota trigua, tarda e dilació postposades, ab summa diligència delliberen e porvehiscan que ab efecte la dita sglésia sia talment promptament socorreguda, que de la tant gran ruïna e perill, en lo qual és posada e constituïda, sia per vosaltres del tot preservada e liberada, e ultra que satisfareu al servy de la perfeta magestat divina, e augment e conservació del culto divinal, interès tant gran e bé de la cosa pública de la dita ciutat e singulars de aquella encara no res menys⁹⁷ los dits majorals e segristans en nom e per part de la dita parròquia vos ho reputaran a gràcia special.

⁹⁵ Segueix fos, ratllat.

⁹⁶ dret e, interlineat.

⁹⁷ Segueix encara, ratllat.

1491, febrer, 26. Tortosa.

El Consell de la ciutat de Tortosa, davant la situació ruïnosa de l'església de Sant Jaume, acorda que els procuradors decideixin què s'ha de fer al respecte.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 64. f. 7r.

Sobre la suplicació en presència del dit honorable Consell feta e o donada en escrits per part dels de la parròquia de Sent Jacme, significant la sglésia de dita parròquia star en gran perill de caure, com per la creixcuda feta per⁹⁸ lo riu, tan gran, en aquests anys prop passats se enderrocà lo encontre o riba de dit riu fins prop les parets de dita sglésia, la qual, sinó y és provehit, sens dubte la dita sglésia passa gran perill de enderrocar-se e caure, lo que serà gran dan e dampnatge de la dita ciutat e de la dita parròquia, la qual suplicació fonch lesta per mi, Johan Aldana, notari, en presència del dit honorable Consell, la qual és en cubertes; ffonch per lo dit honorable Consell provehit e delliberat se treballa en totes maneres en adobar dit encontre de sglésia e traure de perill aquella, remettent e comettent⁹⁹ totes e sengles coses dessus dites simil cum incidentibus et dependentibus als dits honorables procuradors, donant e atorgant a aquell tot plen poder e llibra faultat sobre dites coses.

29

1491, març, 26. Tortosa.

El proboms de vintena de la ciutat de Tortosa decideixen que es refaci l'enderroc de Sant Jaume mitjançant deenes, i que, de la mateixa manera, es netegin les sèquies de Castellnou.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 64. f. 9v.

Sobre lo fet de l'enderoch que lo riu ha fet en la sglésia de Sent Jaume, vers lo riu, per lo qual se'n speren alguns dats. E axí mateix, en les aygües de Castellnou, de les quals se'n speren febres e altres infirmitats, segons que [...] ffonch provehit e deliberat per dits prohòmens de vintena que sien fetes deheenes per la ciutat, axí per reffer lo dit enderroc de sent Jaume com encara per traure les aygües de Castellnou, e fer netes les mares que a la ciutat toquen, fer netes, remetent-la segons los dits honorables procuradors, qui¹⁰⁰ hagen càrrech de conferir ab los prohòmens de Sent Jaume e elegir aquelles persones e en dit segons los pareguen ésser aptes [...]

98 per, *interlineat*.

99 *Segueix* lo comodo, *ratllat*.

100 *Segueix* ah, *ratllat*.

1494, juliol, 19. Tortosa.

El Consell de la ciutat de Tortosa acorda que les persones ja elegides anteriorment per trobar alguna solució a la situació de l'església de Sant Jaume, que està en perill d'enderroc a causa de les avingudes del riu, prenguin mesures juntament amb els procuradors i els assessors de la ciutat.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 65. f. 41r. AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 65. Document solt 11.

Sobre lo perill en què stà la sglésia parrochial de Sent Jacme, la qual la creixcuda del riu sotsrava, e rompe la muralla la via del riu, e si no s-i proveix de¹⁰¹ qualche bon adob e reparació, si lo riu creix stà en perill de totalment enderrocar-se e perdre's, lo que succehirà en grandíssim dan e congoixa del de la dita¹⁰² parròquia; ffonch per lo dit honorable Consell comesa e remesa dita negociació e obra a les dites persones ja per altre Consell prop tengut eletes e deputades, les quals coses vegem e regoneguem certa delliberació de Consell en dies passats sobre dites coses feta, e si dita delliberació bastarà per a reparar e fer la obra necessària per la conservació, sosteniment e indemnitat de dita sglésia, sia inseguida dita delliberació hon no les dites persones hi proveixquen en aquella millor manera que veuran e coneixeran, a fi dita obra se façe, e sia obviat a dit perill, comettent e remettent dites coses a les dites persones ja eletes, ensemps ab los dits honorables procuradors e assessors, totes o la major part.

1497, abril, 24. Tortosa.

El Consell de la ciutat de Tortosa decideix que la dena que treballa cada dia a les obres de la Seu, en enderrocar l'obra vella i reblir els pilars amb argamassa, passi a treballar a l'església de Sant Jaume.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Provisions, 65. f. 87r.

E més, fonch provehit e delliberat que donat compliment en lo enderrocar de la obra vella de la Seu, e reblir fins en cara de terra los fonaments dels pilars fahedors ja senyalats de la dita obra vella ab argamassa, per la qual obra és stat offert a l'honorable Capítol una deheena de la ciutat per dia, fins dita obra de enderrocar e reblir sia feta; de aquí avant passe tota la ciutat una volta a deheenes per la subvenció e ajuda a la

¹⁰¹ Segueix l, ratllat.

¹⁰² Segueix parp, ratllat.

obra de la sglésia del gloriós e benaventurat Sent Jacme necessària, e fortificar aquella a la part del riu de Ebre, qui s'és molt atançat a la dita sglésia, per la qual rahó aquella stà en gran perill de venir en total ruïna.

32

1499, maig, 11→15. Tortosa.

Requesta i protest presentats al Consell de la ciutat per Joan Pinyol i Guillem Muret, sagristans de la parròquia de Sant Jaume, en què demanen la refecció del mur tocant a l'església, per la banda del riu, que està en estat ruïnós, la qual cosa és perillosa per a l'església. El document conté la resposta del municipi, en què s'assegura que, superats certs problemes de competències, es prendran les mesures oportunes per evitar la ruïna del mur i de l'església de Sant Jaume.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Registre 655 (paper).

33

1500, abril, 11. Tortosa.

Pagament de 4 sous al mestre de cases Pere Daroca en concepte de la inspecció que tant ell com el mestre Pere Cartiano feren dels murs de l'entorn de l'església de Sant Jaume de Tortosa.

AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Clavaria, 103 (3r lligall). p. 37.

Item, disapte, a XI de abril any dessus dit, mestre Pere Daroqua, mestre de cases, per si propri e encara per mestre Cartiano, confessa haver rebut del dit mossèn Ffrancesch Oliver, altre de dits receptors, IIII sous, ço és, II per quiscun d'ells per los treballs de anar a veure e mirar la paret e o muralla fonch feta a l'encontre de la sglésia del benaventurat Sent Jaume, per lo honorable en Johan Bosch, arrendador de dita obra [...]

---- II IIII s.

